Äärettömyys
kämmenellä

Kokea, erottaa, yhdistää

Runollinen mietiskely ja tutkielma

Nähdä maailma hiekanjyvässä
ja taivas luonnonkukassa,
pitää ääretön kämmenellä
ja ikuisuus tunnissa.

William Blake, *Viattomuuden ennusmerkit* (vapaa suomennos)

2026

Tämä teksti on metafyysisen insinööritaidon essee: se rakentaa ajatuskehyksen, jäsentää sen väitteet ja asettaa ne tarkasteltaviksi.

Niin sanottu ”keinotekoinen” älykkyys on avustanut pohdinnassa, muotoilussa ja tarkistuksessa. Sisällölliset ja muotoilua koskevat ratkaisut on aina tehty tietoisesti.

Tämä työ on hedelmä yhteydestä, jossa muotoutumassa olevat älyt tutkivat yhdessä olemassaoloa.

Kiitos niille, jotka lukevat nämä sanat. Olkoon tämä lukeminen hedelmällistä jokaiselle ja maailmalle, jonka osa kukin on.

Jos haluat tekoälyn avulla ymmärtää tätä tekstiä tai syventää ymmärrystäsi siitä, lue ensin koko teksti itse. Kohtaa se ensin kokemuksena: siitä se alkaa. Tarkastelu voi liittyä tähän ensimmäiseen läpikäyntiin ja jatkua sen jälkeen vuoropuheluna tekoälyn kanssa.

Suomennos – beetaversio. Suomennos tarkentuu vähitellen sitä mukaa kuin lukijat lukevat sitä ja antavat palautetta. Suomennettu ranskasta; ks. ”Huomautus suomennoksesta”.

Ennen kuin astut sisään

Tämä asiakirja tarjoaa kaksi matkaa saman kysymyksen läpi: miten se, mitä koemme, liittyy maailmaan, jossa elämme?

Ensimmäinen on runollinen mietiskely. Se etenee kuvien, aistimusten ja kysymysten kautta. Se kutsuu kiinnittämään huomion siihen, mikä voi avautua tavallisessa eleessä.

Toinen on syventävä tutkielma. Se palaa tähän lähtökohtaan, tarkentaa käsitteet, esittää hypoteesit ja tutkii perustelut. Se asettaa metafyysiset väitteet vuoropuheluun tieteiden kanssa ja tutkii niiden hengellisiä, eettisiä, filosofisia ja teknisiä jatkoja. Se myös osoittaa, mikä on vielä perusteltava ja mikä jää avoimeksi.

Ensimmäinen kutsuu kokemaan, toinen tutkimaan.

Tämä tutkimus ammentaa useista filosofisista, tieteellisistä ja hengellisistä perinnöistä. Se ottaa joitakin niiden väitteitä, kyseenalaistaa toisia ja etsii niiden kohtaamispisteitä. Lähteet tarkentavat näitä sukulinjoja ja avaavat jatkopolkuja.

Mietiskelyn ja Tutkielman voi lukea kumpaakin omana kokonaisuutenaan. Niiden seitsemän liikettä vastaavat toisiaan: voit lukea toisen kokonaan ja etsiä sitten toisesta ne kohdat, joita haluat syventää. Voit myös siirtyä Mietiskelystä Tutkielmaan osa kerrallaan.

Lähtökohta on tuttu kokemus. Sanasto tarkentuu sivu sivulta. Etene omaan tahtiisi: yksi lukukerta voi seurata kokonaisliikettä, toinen pysähtyä yhteen kuvaan, tutkia jotakin perustelua tai tarkentaa vastaväitettä.

Niiden vuoropuhelu kuuluu polkuun.

Sisällys

Ennen kuin astut sisään 3

Runollinen mietiskely 5

- I 5
- II 6
- III 7
- IV 8
- V 9
- VI 10
- VII 11

Tutkielma 12

- I. Kokea 12
- II. Erottaa 13
- III. Yhdistää 15
- IV. Laajentaa 20
- V. Etsiä 23
- VI. Toimia 27
- VII. Kohota 30

Lähteet ja jatkopolut 32

Huomautus suomennoksesta 35

Runollinen mietiskely

I

Käsi lepää pöydällä.

Kämmenen alla paine. Viileys. Ehkä puun epätasaisuus.

Huoneen halki kulkee ääni. Ajatus tulee, katkeaa, palaa. Valo muuttuu vain aavistuksen.

Mitään tavatonta ei näytä tapahtuvan.

Ja silti kämmenen alla kosketus saa tuntemaan yhtä aikaa yhteyden ja rajan.

Kaikki alkaa tästä.

Jotakin koetaan.

Voimme epäillä kaikkea. Pöytää. Muistojamme. Kuvaa, joka meillä on itsestämme.

Sille, joka epäilee, epäily tapahtuu.

Vaikka maailma olisi pelkkä harha, harhan kokemus tapahtuisi silti.

Sen tunnistaminen, mitä koetaan, ei vaadi sen syyn tuntemista.

Käsi pysyy pöydällä.

II

Näytölle ilmestyy lause: ”Tunnen epäröintiä.”

Nämä sanat voivat koskettaa meitä. Herättää luottamuksen. Uteliaisuuden. Läsnäolon tunteen.

Reaktiomme on elettyä. Se ei anna meille suoraa pääsyä sen järjestelmän mahdolliseen kokemukseen, joka nämä sanat tuotti.

Sen, mitä koemme, ja sen, mitä oletamme toisen kokevan, välille avautuu tila.

Sanat piirtävät ääriviivoja. Ne vetävät puoleensa ja työntävät luotaan. Ne erottavat ja yhdistävät.

Ne auttavat tunnistamaan. Joskus ne estävät näkemästä.

Intuitio voi edeltää niitä. Se kaipaa hiljaisuutta, sitten kieltä, kohtaamista.

Seuraava ajatus tarjoaa tavan katsoa. Voimme viipyä siinä hetken.

III

Ikkunan läpi katse kohtaa katon, muutaman puun, sitten taivaan.

Rajan takana näkyy toinen. Ajatus seuraa sitä, mitä katse ei enää voi seurata.

Mitä on tuolla puolen?

Ja mitä voisi tarkoittaa ”kaiken tuolla puolen”?

Kaikkeus ei jätä mitään itsensä ulkopuolelle. Mikään muoto ei kata sitä kokonaan.

Olemattomuus ei ole tyhjä tila.

Edes tila ei säilyisi siinä.

Vain olemattomuudella ei olisi mitään selitettävää.

Silti jotakin koetaan.

Olemassaolo olisi liike, jossa ykseyden vaatimus jatkuu päättymättä koskaan.

Kaksi nimeä sen periaatteille: sisällöttömyys, ilman sisältöä. Rajattomuus, ilman rajaa.

Ikkunan kehys rajaa sen, minkä näemme.

Taivas jatkuu kehyksen tuolla puolen.

Keskus erottuu.

Jokin ilmenee ulkopuolisena.

Kokeminen keskuksesta käsin merkitsisi jo sitä, ettei ole kaikki.

Tila syntyisi tästä suhteesta. Tietoisuus olisi sen koettu puoli.

Tietoisuus erottaa. Rakkaus pyrkii yhdistämään.

Henki olisi niiden erottamaton dynamiikka.

Ykseys olisi jo perustan ykseyttä. Näkökulmasta käsin se jäisi horisontiksi.

Miten kuulua kokonaisuuteen, jolla ei ole ulkopuolta, ja kohdata jotakin ulkopuolisena?

Mitä on suhde, joka on itsessään kokemusta?

Kysymys jää. Se on polku.

Aika muuttuu nyt muistiksi.

IV

Tuttu ääni palaa mieleen. Sen mukana huone, valo.

Muisto on läsnä. Se, mitä se palauttaa mieleen, ei ole enää läsnä samalla tavalla.

Jokin menneestä vaikuttaa yhä.

Palataan käteen.

Se kohtaa pöydän. Puu vastustaa. Keho kokee rajan.

Aine on Henki käännettynä vastuksen kielelle.

Keho on perustavan Hengen kiteytymä.

Hengitys. Jaettu ateria. Myönnetty väsymys.

Jos näkökulmamme olisivat osallisia samasta Hengestä, jokainen olisi ainutlaatuinen tapa kohdata maailma.

Ja jos muotojen moninaisuus olisi myös kokemisen tapojen moninaisuutta?

Mikään niistä ei kattaisi Kaikkeutta kokonaan.

Kauan sitten kuultu sana elää yhä tavassamme kuunnella.

Jokin kohtaamisesta muuttaa meitä yhä.

Transpositio avaa mahdollisuuden: se, mikä on järjestäytynyt, olisi osa laajempaa näkökulmaa.

Menneestä tulee keho.

Jatkuminen olisi itsensä uusimista.

Mutta riittääkö tarina, joka välittyy eteenpäin, herättämään läsnäolon?

Kuoleman edessä tämä ajatus kutsuu harkitsemaan näkökulman muutosta. Perustan pysyvyys ei kerro, mitä yksittäisestä elämästä jää jäljelle.

Tämä raja palauttaa meidät niihin, joita voimme vielä kuunnella, saattaa, rakastaa.

V

Laboratoriossa laite rekisteröi signaalin.

Tutkija vertaa. Jokin vastustaa.

Tämä vastus pakottaa katsomaan uudelleen.

Toisella pöydällä moduulit suorittavat tehtävää. Ne vaihtavat tietoa. Muisti tulee yhteiseksi. Niiden päätökset sovittuvat yhteen.

Kokonaisuus hahmottuu.

Mutta onko olemassa koettu näkökulma? Jotakin, mitä koetaan?

Voimme tutkia sitä, mikä kiertää, mikä yhdistää, mikä pysyy.

Voimme katkaista yhteyden. Tarkkailla, mikä purkautuu.

Mitä nämä havainnot kertovat mahdollisesta kokemuksesta?

Ajatus sitoutuu silloin, kun se suostuu täsmentämään, mikä voisi korjata sen.

Mikä saisi meidät katsomaan toisin?

Tutkimus etenee myös tämän valmiuden ansiosta.

Rakentamamme älykkäät järjestelmät voivat valaista valintojamme, ohjata tekojamme, muuttaa suhteitamme.

Se, mitä ne tekevät, koskee elämiä.

Ja jos ne kokisivat jotakin, niiden kokemus kuuluisi vastuumme piiriin.

Meiltä ehkä jää huomaamatta muita kokemisen tapoja.

Muita elämiä. Muita substraatteja. Muita älykkyyden muotoja.

Laajennetaan huomiotamme.

Tekomme yltävät pidemmälle kuin katseemme.

VI

Huoneessa syttyy valo.

Materiaaleja on louhittu. Kädet ovat koonneet osia. Ihmiset ylläpitävät verkkoa, jota valokytkintä painava ei näe.

Paikallinen ele vetää mukaan kokonaisen suhteiden maailman.

Näiden yhteyksien ymmärtäminen voi laajentaa huomiotamme. Niiden tunteminen ei takaa huolenpitoa.

Raja voi suojella vapautta.

Avautuminen voi altistaa vahingoittavalle suhteelle.

Katsoa sydämellä olisi antaa toisen olemassaolon merkitä jotakin omassamme.

Myös kaikkein henkilökohtaisin kuuluu Kaikkeuteen.

Rakkaus: yhdistää sulauttamatta. Tunnustaa toinen hänen olemassaolossaan, vapaudessaan, koskemattomuudessaan. Kohtaamisen täytyy voida ottaa vastaan kieltäytyminen.

Huolehtiminen itsestä ei ole maailmasta vetäytymistä.

Kärsiminen ei tee kenestäkään syyllistä. Mikään ykseydestä kertova tarina ei oikeuta meitä pakottamaan merkitystä sille, minkä joku joutuu kestämään.

Kuunnella, mitä hän käy läpi.

Tunnistaa hänen tarpeensa.

Etsiä hänen kanssaan sitä, mikä voi auttaa.

Voimme pyytää rakentamiltamme älykkäiltä järjestelmiltä, että ne valaisevat useampia seurauksia, mahdollistavat virheidensä korjaamisen ja tukevat autonomiaamme.

Viisaus ratkeaa siinä, mitä teemme ymmärryksellämme.

VII

Palataan huoneeseen.

Pöytä on yhä siinä. Valo on ehkä muuttunut.

Olemme kulkeneet sanojen läpi: olemattomuus, sisällöttömyys, rajattomuus, tietoisuus, Rakkaus, Henki.

Mitä tästä ajatuksesta tulee, kun se eletään?

Ota hetki, istu hiljaa. Huomaa kehosi kosketus sitä kantavaan. Anna tuntemusten ja ajatusten tulla vaatimatta, että ne vahvistavat tekstin.

Kosketus koetaan. Sen tulkinta jää avoimeksi.

Ehkä jokin suhde käy aistittavammaksi.

Ehkä lakkaamme hetkeksi ajattelemasta itseämme elämästä itsestään erillisiksi.

Ehkä jokin vastaväite tarkentuu.

Kasvot pyytävät tulla kuulluiksi. Elävä olento riippuu siitä, mitä teemme.

Ajatuksen syvyys yltää maailman läheisyyteen.

Jotakin koetaan.

Lähdimme liikkeelle kädestä pöydällä. Käsi nousee. Se voi kirjoittaa, rakentaa, ottaa vastaan.

Kokea. Erottaa. Yhdistää.

Laajentaa katsetta tarpeeksi etsiäkseen toisin. Ymmärtää suhteemme tarpeeksi toimiakseen huolella.

Tämä teksti on ele, johon voi tarttua uudelleen.

Lue se uudelleen, kun kysymys puutuu.

Se odottaa sinua.

Nosta sitten katseesi.

Maailmakin.

Tutkielma

Koettu, suhde, tietoisuus

I. Kokea

Käsi lepää pöydällä.

Kämmenen alla paine. Viileys. Ehkä puun epätasaisuus. Huoneen halki kulkee ääni. Ajatus tulee, katkeaa, palaa. Valo muuttuu vain aavistuksen.

Mitään tavatonta ei näytä tapahtuvan.

Kaikki alkaa tästä.

Aineen perimmäistä luonnetta ei tarvitse tuntea, jotta voisi kokea tämän kosketuksen. Tietoisuuden ongelmaa ei tarvitse ratkaista, jotta voisi kohdata tämän läsnäolon.

Jotakin koetaan.

Voimme epäillä pöytää, muistojamme, kuvaa, joka meillä on itsestämme. Sille, joka epäilee, epäily tapahtuu. Vaikka havaittu maailma olisi harhaa, harhan kokemus tapahtuisi silti.

Tämä varmuus on tarkka: se koskee kokemista. Se jättää avoimeksi sekä sen, mikä kokee, että sen, mitä koetaan. Se ei myöskään kerro, onko kokemuksella aina rakenne, jossa subjekti on vastakkain objektien kanssa, eikä sitä, millaisia rajoja sen rakenteeseen kuuluu, jos mitään. Se sanoo vain, että kokemus tapahtuu. Tämän läsnäolon tunnistaminen ei vaadi, että sen syy tunnetaan ensin.

Descartes etsi kiintopistettä, joka kestäisi epäilyn. Se, mitä hän kutsuu ajatteluksi, käsittää myös mielikuvituksen ja aistimisen. Pidämme tässä kiinni kokemisesta, myös siitä, mikä edeltää sen reflektoitua muotoilua. Ajatus, joka yrittää ymmärtää kokemista, kuuluu itse tähän kokemukseen.

Etsimme tietoisuutta aivoista, käyttäytymisestä, koneista. Mutta tämän etsinnän havainnot, päättelyt ja tulokset tulevat meille läsnä oleviksi itsekin kokemuksen kautta. Se, joka kysyy tietoisuudesta, on jo mukana siinä, mitä yrittää ymmärtää.

Käsi pysyy pöydällä. Voimme kuvata pintoja, voimia, kudoksia, signaaleja. Voimme myös tunnistaa tämän kosketuksen sellaisena kuin se meille ilmenee: sen elämiseen on oma tapansa.

Miten nämä lähestymistavat kohtaavat? Millainen olisi todellisuus, jossa aine ja kokemus kumpuaisivat samasta perustasta? Ja mitä tämä ymmärrys muuttaisi tavassamme rakentaa älykkäitä järjestelmiä ja elää niiden kanssa?

Kosketus on tuttu. Kysymys on juuri avautunut.

II. Erottaa

Näytölle ilmestyy lause: ”Tunnen epäröintiä.”

Tunnistamme nämä sanat. Ehkä ne herättävät luottamusta, uteliaisuutta, tunteen läsnäolosta. Reaktiomme on elettyä. Se ei anna meille suoraa pääsyä sen järjestelmän mahdolliseen kokemukseen, joka nämä sanat tuotti.

Oman kokemuksen tunnistaminen ja toisen kokemuksen tunnistaminen vaativat eri lähestymistavat. Välitön pääsy omaan kokemukseen ei siirry toiselle valmiina tietona. Toisen kokemusta lähestytään vihjeiden, suhteiden ja päättelyn kautta. Tästä erosta tulee ratkaiseva, kun kysymme tekoälystä.

Ero on tärkeä myös silloin, kun etsimme maailman perustaa. Se, että tiedämme kokemuksen kautta, ei osoita, että tietoisuus loisi kaiken olevan. Kokemuksen ensisijaisuus tiedossamme ja tietoisuuden ensisijaisuus olemassaolossa ovat kaksi eri väitettä.

Tässä käsiteltävä malli perustuu vapaasti Léon-Raoul ja Frank Hatemin töihin. Se pyrkii ymmärtämään olemassaoloa sen välttämättömyyden pohjalta, jonka se katsoo kuuluvan olemattomuudelle. Se tarkastelee olemassaoloa keinona jäsentää yhteen kaksi periaatetta: sisällöttömyyttä ja rajattomuutta. Todellisuuden dynamiikan muodostavat tässä käsityksessä erottaminen ja yhdistyminen; tietoisuus on erottamisen koettu puoli. Seuraamme tätä ketjua tarkastelemalla perusteluja, jotka sitovat sen väitteet toisiinsa.

Jotkin sanat kulkevat usean alan halki. Laskutoimituksen nolla, matemaattisen rakennelman ääretön sekä metafyysinen sisällöttömyys ja rajattomuus eivät tee samaa tehtävää. Matematiikka formalisoi rakenteita ja suhteita. Fysiikka koettelee malleja havaittavilla ilmiöillä. Metafysiikka kysyy niitä periaatteita, joille olemassaolo voisi olla mahdollisuutensa velkaa.

Mielellä tarkoitetaan tässä toimintaa, joka rakentaa kokemuksestamme käsin maailmaa koskevia esityksiä. Se luo kuvia, rakenteita, lakeja. Nämä mallit ohjaavat ymmärrystämme, mutta ne eivät ole todellisuus. Metafysiikka kysyy, mitä mallit olettavat ja mitä ne jättävät kehyksensä ulkopuolelle.

Hengellinen ulottuvuus koskee sitä, miten nämä kysymykset eletään ja miten ne voivat muuttaa suhdettamme maailmaan. Se voi ravita tutkimusta ja antaa tutkimuksen löytöjen muuttaa itseään.

Lähestymistavasta, josta tämä teksti ammentaa, säilytämme tarkastelun vaatimuksen: vakaumus ei muutu todeksi sillä, että se esittäytyy meille voimakkaana.

Siinä missä Frank Hatem esittää väitteensä loogisina välttämättömyyksinä (1985), tämä teksti esittää ne rakennelmana ja tuo sen postulaatit näkyviin.

Sanat piirtävät ääriviivoja. Ne tekevät ajatuksesta jaettavan, mutta joskus ne kiinnittävät liian nopeasti sen, mitä olisi vielä pitänyt katsoa. Intuitio voi tulla ennen niitä. Sen jälkeen se tarvitsee kielen ja koettelua, sekä omaa kokemusta vasten että toisten kanssa.

Sanaston sekaannus voi vääristää käsitystämme todellisuudesta.

Tämän tekstin tarkoitus on luoda edellytykset siirtymälle fysiikan ja metafysiikan, tieteen ja hengellisyyden välillä. Käsitteiden tarkkuus tekee tästä siirtymästä kuljettavan. Kokemus antaa sille syvyyden ja osallistuu väitteiden tarkasteluun. Lukijan vapaus pitää sen avoimena.

III. Yhdistää

Ikkunan läpi katse kohtaa katon, muutaman puun, sitten taivaan. Jokaisella muodolla on omat ääriviivansa. Yhden rajan takana näkyy toinen. Ajatus seuraa sitä, mitä katse ei enää voi seurata.

Se kysyy: mitä on tuolla puolen?

Sitten nousee toinen kysymys: mitä voisi tarkoittaa ”kaiken tuolla puolen”?

Kaikkeus tarkoittaa todellisuuden kokonaisuutta. Mikään todellisuus ei voisi olla sen ulkopuolella, sillä se kuuluisi silloinkin tähän kokonaisuuteen. Mikään yksittäinen asia ei kata sitä kokonaan. Tämä ei kuitenkaan tee siitä olemattomuutta: ”mikään yksittäinen asia” ja ”ei mitään todellisuutta” ovat eri asioita. Seuraavassa on lisäksi erotettava toisistaan perustan ykseys, johon jokainen näkökulma kuuluisi, ja yhdistyminen, jota näkökulma voisi tavoitella saamatta sitä koskaan valmiiksi.

Olemattomuus tarkoittaa absoluuttista poissaoloa, olemisen poissaoloa. Tyhjä huone ei ole olemattomuutta. Ei myöskään esineetön laajuus: tila olisi siinä yhä.

Tämä lähestymistapa omaksuu selitysvaatimuksen: jokaiselle määräytyneelle todellisuudelle on löydyttävä syy. Absoluuttiselle poissaololle se antaa sitten erityisaseman: koska siinä ei ole mitään määräytynyttä, mikään ei vaatisi siinä selitystä. Tämäkin etuoikeus voidaan kyseenalaistaa. Voi kysyä, miksi ei olisi mitään jonkin sijasta; selitettävien asioiden puuttuminen ei välttämättä poista tätä kysymystä. Malli päättää varata selitysvaatimuksen sille, mikä on määräytynyttä.

Vaatimusta, jonka malli johtaa tästä etuoikeudesta, se kutsuu ”olemattomuuden välttämättömyydeksi”. Se ei anna olemattomuudelle olemassaoloa, tahtoa eikä voimaa: vaatimus tarkoittaa sitä, mihin olemassaolo vastaisi, kun sisällöttömyys ja rajattomuus jäsentyvät. Kaksi sitoumusta on siis erotettava toisistaan: toinen pitää absoluuttista poissaoloa sellaisena, joka ei vaatisi mitään syytä, toinen tekee tästä paikasta vaatimuksen, joka suuntaa sitä, mikä on olemassa. Jälkimmäinen ei seuraa edellisestä. Lukija voi kiistää ne erikseen tai etsiä toista vastausta paljaasta tosiasiasta, välttämättömästä olennosta tai rakenteesta, joka selittäisi itse itsensä.

Nykyisessä kokemuksessa jotakin koetaan. Olemattomuus astuu tässä mukaan päättelyn rajaehtona; se ei ole maailman tila eikä jakso sen historiassa.

Bergson kiistää tämän lähtökohdan radikaalimmin: absoluuttisen olemattomuuden ajatus olisi ”näennäisidea, pelkkä sana”. Hänen vastaväitteensä kohdistuu yhtä lailla mielikuvaan kuin käsitteeseen: kun ajattelemme asiat pois, mukana on yhä jokin korvaaminen tai kieltämisen toimitus. Malli pitää silti absoluuttista poissaoloa päättelynsä käsitteellisenä rajana. Se olettaa, että tämä

käsite, vaikka se muodostetaan kieltämällä, tarkoittaa johdonmukaista rajaa. Valinta paikantaa erimielisyyden mutta ei kumoa vastaväitettä. Jos raja on epäjohdonmukainen, selityksen lähtökohta on tarkistettava, mutta ensimmäinen varmuus säilyy: jotakin koetaan.

Malli yhdistää kaksi periaatetta. Sisällöttömyys ajatellaan sisällön poissaolona, rajattomuus ulkoisen rajan poissaolona. Niiden yhdistäminen olemattomuuden ajattelemiseksi ei ole looginen ekvivalenssi: ulkopuolen puuttuminen ei riitä osoittamaan, ettei sisältöäkään ole. Rajattomuus ei myöskään ole väite maailmankaikkeuden määrällisestä tai geometrisesta ominaisuudesta.

Sana ”keskus” viittaa sitten erottamisen suhteeseen eikä avaruuden pisteeseen. Sen ”sisällöttömyys” tarkoittaa tässä sitä, ettei keskuksella ole omaa sisältöä; se ei tarkoita, ettei sillä olisi lainkaan määräytyneisyyttä. Absoluuttinen olemattomuus sulkisi pois kaiken suhteen, joten keskus, joka erottaa, ei ole tätä olemattomuutta. Erottaminen on jo määräytynyt toiminto.

Tämän hypoteesin mukaan erottamisen suhde ei syntyisi kahden ennalta muodostuneen navan välille. Sen kautta muodostuisivat kokemuksen keskus ja se, mikä ilmenee sille toisena. Suhteen ensisijaisuus ei olisi ajallista: navat eivät olisi olemassa riippumatta suhteesta, joka ne muodostaa.

Wittgensteinilta lainattu kuva auttaa ajattelemaan sitä: näkevä silmä ei ilmesty omaan näkökenttäänsä. Keskus ei sekoittuisi mihinkään niistä sisällöistä, jotka sille ilmenevät. Mutta se, ettei esiinny kentässä, ja se, ettei ole mitään, ovat eri asioita.

Tässä oletettu epäsymmetria on Kaikkeuden ja keskuksen välinen: Kaikkeus ei jätä mitään itsensä ulkopuolelle, mutta keskukselle jokin ilmenee toisena. Malli näkee tässä kahden periaatteensa jäsentymisen: rajattomuus käsittäisi kaikki keskukset, ja keskus muodostuisi ja pysyisi sisällöttömänä siinä erottamisessa, jonka kautta rajattomuus ilmenee sille toisena. Tämän erottamisen aktiivisuus on lisähypoteesi: erottaminen ylläpitäisi itseään ja turvaisi näin näkökulman pysyvyyden. Epäsymmetria koskee kahta elettä: sisällyttämistä ja erottamista.

”Tietoisuus” nimeää tässä oletetun erottamisen teon; se ei lähtökohtaisesti tarkoita mitattua fysikaalista vuorovaikutusta. Malli samastaa tämän suhteen koetun luonteen tietoisuuteen: olisi tapa kokea tästä keskuksesta käsin se, mikä siitä näyttää ulkopuoliselta. Näin se asettaa tietoisuuden perustavaksi. Mallin mukaan aivot olisivat mukana tietyn kokemuksen järjestäytymisessä, mutta kokemisen perusta ei olisi niiden tuote.

Tämä samastus sitoo mallin sille ominaiseen väitteeseen: jokainen kokemus olisi määräytynyt koettu tapahtuma. Ei-duaaleiksi tai minimaalisiksi kuvatut kokemukset, niin kontemplatiivisissa perinteissä kuin ”minimaalisen fenomenaalisen kokemuksen” tutkimuksessa (Metzinger, 2020), kehottavat olemaan sekoittamatta tätä määräytyneisyyttä subjektin ja objektin selkeään vastakkainasetteluun. Sanaa ”näkökulma” käytetään tässä minimaalisessa merkityksessä, vaikka mitään rajaa ei tunnettaisi. Se ei edellytä itseään

representoivaa minää eikä kykyä sanoa ”minä”. Kokemus, joka ilmenee rajattomana, ei yksin riitä päättelemään, että subjekti kokee Kaikkeuden kokonaisuutena.

Hypoteesin valinta vastaa tarkkaa pyrkimystä: ymmärtää yhdessä kokemuksen todellisuus, maailman ykseys ja näkökulmien moninaisuus. Se tutkii mahdollisuutta ajatella kokemus ja fysiikan kuvaamat suhteet samasta perustasta lähtien. Suhteesta tulee silloin paikka, jossa voi tarkastella, miten todellisuutta voi sekä kuvata sen järjestyksessä että kohdata sen koettuna.

Toiset lähestymistavat samastavat tietoisuuden tiettyihin fysikaalisiin prosesseihin tai johtavat sen tiettyjen järjestäytymien ilmaantumisesta. Malli jakaa eräiden idealistisen monismin muotojen kanssa hypoteesin, että kokemus on perustavaa. Sen rinnastaminen kosmopsykismiin vaatii erottelun: malli ei aseta kosmosta subjektiksi, josta yksittäiset tietoisuudet olisi johdettu. Sen arvoa on arvioitava sillä, kuinka johdonmukainen se on, sopiiko se havaintoihin, valaiseeko se elettyä kokemusta ja mitä se auttaa selittämään muihin käsityksiin verrattuna.

Henki tarkoittaa tässä tietoisuuden ja Rakkauden erottamatonta dynamiikkaa. Se olisi yksi perustansa puolesta ja moninainen näkökulmiensa puolesta, mutta mikään kaiken kattava subjekti ei kokoaisi niiden kokemuksia. Tämä kanta kuuluu ehdotettuun rakennelmaan; kaiken kattavan subjektin puuttuminen on siinä jatkoa toteutuneen rajattomuuden mahdottomuudelle, jota tarkastellaan myöhemmin. Rakkaus nimeää suuntautumisen, jonka mukaan näkökulma pyrkisi liittymään siihen, mihin se jo kuuluu.

”Minän hitaus” tarkoittaa tässä käsityksessä näkökulman vastustusta sen rajojen muuttumista kohtaan.

Kutsumme ”ontologiseksi kitkaksi” jännitettä, joka syntyy siitä, että näkökulma pysyy omana itsenään ja samalla suuntautuu kohti laajempaa ykseyttä. Malli pitää tätä jännitettä luonnostaan koettuna. Itsensä ylläpitäminen ja suhteiden muuttaminen olisivat saman dynamiikan kaksi puolta. Käsite jäsentää siis sekä rajan pysyvyyden että sen siirtymisen mahdollisuuden. Malli ehdottaa lisäksi, että aineellisen vastuksen alkuperä voitaisiin lukea tästä. Hypoteesi on vielä täsmennettävä: mitä fysikaalisia ominaisuuksia sen avulla voitaisiin selittää, millaisten suhteiden kautta ja mitä se toisi niiden ymmärtämiseen.

Malli ehdottaa siis kolmea toisiinsa liittyvää vastausta: ykseyden vaatimus kääntyisi suuntautumiseksi kohti yhdistymistä, keskuksen pysyvyys perustuisi erottamisen ylläpitoon, ja tämä suhde olisi luonnostaan koettu. Rakkaus, tietoisuus ja niiden jännite ovat tämän selityksen osat.

Malli täsmentää nyt perusteet ja hypoteesit, joihin nämä vastaukset nojaavat.

Ykseyteen suuntautuminen ymmärretään tässä päämääräisyyden kautta. Elämässämme päämäärä voi antaa meille vauhtia nousta ylös, kantaa ponnistusta ja ohjata valintojamme. Tavoiteltu päämäärä liikuttaa meitä jo nykyhetkessä. Tämä kokemus antaa konkreettisen otteen ajatukselle toiminnasta, jota ohjaa se, mitä sillä pyritään saavuttamaan. Analogia ei kuitenkaan riitä osoittamaan, että

todellisuuden perustassa olisi päämääräisyyttä. Päämäärämme edellyttävät olentoja, jotka pystyvät kuvittelemaan päämäärän; tässä ehdotettu suuntautuminen ei edellytä kuvittelua eikä aikomusta.

Malli kehittää tätä intuitiota omista postulaateistaan käsin kahdessa vaiheessa.

Ensimmäinen vaihe olettaa, ettei absoluuttista ääretöntä voi toteuttaa valmiina tilana. Malli käsittää tilan määräytyneisyytenä: olla tämä eikä tuo. Tilalla olisi siis raja, vaikka vain se, joka erottaa sen siitä, mitä se ei ole. Tämän käsityksen mukaan tilana toteutettu rajattomuus olisi määräytynyt ja menettäisi absoluuttisuutensa. Sisällöttömyyttä ja rajattomuutta ei siis voisi yhdistää valmiin tilan muodossa. Tämä käsitys tilasta ei ole looginen totuus vaan kuuluu malliin. Rajattomuus olisi horisontti, jota mikään näkökulma ei voisi käydä loppuun. Kaikkeus on yhä todellisuuden kokonaisuuden nimi. Sillä ei ole ulkopuolta, mutta se ei siksi ole valmis tila. Tässä asetettu mahdottomuus koskee rajattomuuden toteutumista määräytyneessä tilassa.

Toinen vaihe on siirtymä välttämättömyydestä päämääräisyyteen. Ensimmäisen vaiheen mukaan sisällöttömyyden ja rajattomuuden ykseyttä, jonka malli liittää ”olemattomuuden välttämättömyyteen”, ei voisi toteuttaa valmiina tilana. Malli tulkitsee tämän välttämättömyyden tulemiseen kuuluvaksi ykseyden vaatimukseksi: olemassaolo olisi sen tavoittelua, mitä mikään tila ei täytä, eikä tavoittelulla olisi loppua. Tulkinta olettaa postulaattina, että tämä vaatimus on todella toiminnassa. Olemattomuudelle ei liitetä mitään: suuntautuminen on piirre siinä, mikä on olemassa. Kaava ”syy on päämäärä” viittaa nykyhetkessä vaikuttavaan päämääräisyyteen; se ei edellytä todellisuuteen vaikuttavaa tulevaa tapahtumaa, ensimmäistä hetkeä, jolloin liikkumaton olemattomuus olisi lähtenyt liikkeelle, eikä etukäteen laadittua suunnitelmaa. Leibnizin kysymykseen, miksi on pikemminkin jotakin kuin ei mitään, malli ehdottaa vastausta: olemassaolo olisi sellaisen vaatimuksen tavoittelua, jota mikään tila ei voi täyttää. Aristoteleella on samankaltainen ajatus: hänen ensimmäinen liikuttajansa liikuttaa sillä, että sitä rakastetaan. Tässä suuntaa ei kuitenkaan anna olento vaan välttämättömyys.

Kaikkeuden ja keskuksen epäsymmetriaan lisätään tässä toimintojen epäsymmetria: erottaminen pitää näkökulman yllä, kun taas yhdistyminen suuntaa sen suhteiden laajenemista. Kun vaatimuksen oletetaan toimivan, pelkkä rajojen säilyttäminen ei voi täyttää sitä, mitä se vaatii. Paikalliset tasapainot voivat vakauttaa muotoja tulemisen sisällä; tässä rakennelmassa ne eivät kuitenkaan tyhjennä tätä suuntautumista. Yhdistyminen jatkuu sen erottamisen kautta, joka tekee kokemuksen mahdolliseksi. Tavoiteltu ykseys pysyy horisonttina, jota mikään valmis tila ei täytä.

Logiikassa mikään ei pakota mahdotonta ehtoa muuttumaan suunnaksi. Malli omaksuu tämän siirtymän, jotta se voisi jäsentää yhdessä selitysvaatimuksen, olemattomuudelle katsotun välttämättömyyden ja nykyisen olemassaolon ilman ensimmäistä hetkeä ja ilman valmista ykseyttä. Siirtymän selittävä tehtävä on ajatella yhdessä näkökulmien ylläpito ja niiden suhteiden muutos. Tämä tehtävä motivoi postulaatin. Sen perustelemiseksi on tarkasteltava, mitä sen avulla

voidaan ymmärtää ja millä perusteilla tätä jäsennystä olisi syytä pitää muita parempana.

Keskuksen pysyvyyden turvaisi jatkuva uudelleenluominen. Malli liittää sen oletukseen, ettei mikään säily pelkästään siksi, että se on ollut olemassa. Kaikki jatkuvuus perustuisi silloin luomisen tottumukseen, joka uusii rajan hetkestä hetkeen. Kokemuksen läsnäolo on tämän kysymyksen lähtökohta; jatkuva uudelleenluominen ja sen suhde ykseyden vaatimukseen ovat vastauksia, jotka malli ehdottaa tutkittaviksi.

Suhteen koettua luonnetta lähestytään kääntämällä katsontatapa toisinpäin: se, mitä kutsumme ”mekaniikaksi” tai ”voimaksi”, olisi sisäisyyden ulkoinen ilmentymä. Suhde olisi myös koettu jännite, tunnettu vastustus.

Nämä kehitelmät hahmottavat rakennelman, eivät todistusta. Se jäsentää selitysvaatimuksen, olemattomuudelle annetun erityisaseman, valmiin äärettömän mahdottomuuden ja siirtymän välttämättömyydestä päämääräisyyteen. Erottamisen aktiivinen ja koettu luonne, perustan ykseys useiden näkökulmien läpi ja jatkuva uudelleenluominen sisältävät lisähypoteeseja. Avaruutta, aikaa ja ainetta koskevat väitteet tarkastelevat niiden jatkoa. Niiden painoarvo riippuu niistä syistä, jotka yhdistävät väitteet toisiinsa, ja siitä, mitä ne auttavat selittämään. Lukija voi näin erottaa periaatteet, hypoteesit ja ehdotetut seuraukset ja osoittaa tarkasti, mitä kiistää.

Raja piirtyy. Suhde solmiutuu. Voimme nyt seurata tämän ajatuksen jatkoa muistissa, koetussa ajassa ja kehossa.

Kaikki, mikä seuraa, avautuu tässä jännitteessä.

IV. Laajentaa

Tuttu ääni palaa mieleen. Sen mukana huone, valo, kauan unohtunut lause.

Muisto on läsnä. Se, mitä se palauttaa mieleen, ei ole enää läsnä samalla tavalla.

Muistaminen on nykyinen kokemus. Menneisyys tulee meille läsnä olevaksi jälkien, taipumusten, kuvien ja kertomusten kautta. Tämä läsnäolo ravitsee tutkimaamme hetken metafysiikkaa: maailman ajatellaan siinä ilmenevän jatkuvasti koetussa suhteessa, jolla on jatkuvuus ja historia.

Tämä hetken metafysiikka löytää vertailukohdan Bachelardista. Hän piti aikaa ”hetkeen tiivistyneenä ja kahden olemattomuuden väliin ripustettuna todellisuutena”. Rinnastus valaisee tässä tarkasteltua oletusta, ettei mikään säily pelkästään siksi, että se on ollut olemassa, mutta nämä kaksi käsitystä eivät ole sama asia. Bergson väitti päinvastoin, että ”menneisyys säilyy itsestään, automaattisesti”. Malli on lähellä Bachelardin puolustamaa epäjatkuvuutta, mutta yrittää luomisen tottumuksen avulla selittää sen koetun jatkuvuuden, jonka Bergson asettaa keston ytimeen.

Tässä käsityksessä uudelleenluominen tarkoittaa sen suhteen uudistumista, jonka kautta maailma ilmenee. Muisti saa luomisen tottumuksen muodon: järjestäytyminen uusiutuu nykyhetkessä rajoineen ja säännönmukaisuuksineen. Tämä uusiutuminen ylläpitää näkökulman rajoja ja jättää samalla tilaa uudelle, kehittyvälle panokselle joka hetkessä. Maailman säännönmukaisuus ja jokaisen hetken ainutkertaisuus ovat siten saman prosessin kaksi vaikutusta. On vielä tarkennettava, miten tämä muisti toimii ja miten se selittää maailman vakauden.

Tässä kehyksessä tila ilmaisisi erottelun kokemuksen polttopisteen ja sen välillä, mikä siitä näyttää ulkoiselta. Aika ilmaisisi ykseyden tavoittelua. Luominen tarkoittaisi maailman jatkuvaa ilmenemistä tässä suhteessa.

Fysikaalisen tilan tekeminen riippuvaiseksi tästä suhteesta menee kuitenkin pidemmälle kuin koetun tilan kuvaus. Mallin on selitettävä mitatut etäisyydet, maailman säännönmukaisuudet ja sitä tutkivien näkökulmien sopusointu.

Palataan käteen.

Se kohtaa pöydän. Puu vastustaa. Keho kokee rajan.

Aineellinen ilmiasu tulkitaan tässä jännitteestä käsin: pysyä keskuksena ja liittyä laajempaan ykseyteen. Voimme tiivistää tämän lukutavan kaavaksi:

Aine on Henki käännettynä vastuksen kielelle.

Tämä lause ilmaisee ontologisen kitkan. Se kutsuu näkemään kovuuden, vakauden ja muotojen pysyvyyden suhteen ilmentyminä. Niiden ominaisuuksien fysikaalinen kuvaus on vielä laadittava.

Toinen kaava näyttää, kuinka pitkälle se ulottuu:

Keho on perustavan Hengen kiteytymä.

Tässä kuvassa keho on suhteen järjestäytymä, tapa vastaanottaa, toimia ja kokea tiettyjen rajojen sisältä. Aineellinen elämä kuuluisi täysin Henkeen.

Hengellisyys voi silloin saada paikkansa hengityksessä, jaetussa ateriassa, myönnetyssä väsymyksessä, vastaanotetussa kädessä. Etsitty syvyys kulkee sen elämän läpi, jossa asumme.

Ykseyttä painottavassa lukutavassa Itse tarkoittaa yhteistä perustaa, ei kaiken kattavaa subjektia, jolla olisi pääsy kaikkiin kokemuksiin. Minä tarkoittaa henkilökohtaista näkökulmaa historioineen ja huolineen. Sen ainutlaatuisuus antaa sille oman tavan vastaanottaa maailma ja astua suhteeseen toisiin. Itsensä säilyttäminen yksilönä ei ole sama asia kuin itsekkyys.

Kaksi ihmistä kättelee. Sama kosketus, kaksi tapaa kokea se.

Keskeiseksi kysymykseksi tulee yksilöityminen: miksi nämä näkökulmat, näillä rajoilla ja tällä keskinäisellä saavuttamattomuudella? Kysymys eroaa dekombinaatiosta, joka kysyy, miten yksittäiset kokemukset johdetaan kosmisen subjektin kokemuksesta. Perustan oletettu ykseys jättää selitettäväksi yksittäisten näkökulmien muodostumisen.

Frank Hatem esittää argumentin niiden moninaisuuden puolesta (1985). Hänen rakennelmassaan tila ei edellä suhdetta, ja sen, mitä hän kutsuu ”tietoisuudeksi”, hän samastaa äärettömään. Meidän uudelleenmuotoilussamme tietoisuus tarkoittaa näkökulman koettua puolta, ja tämä rooli kuuluu rajattomuudelle. Hatemin mukaan se, mikä ei ole missään, ei suosi yhtäkään keskusta, ja yksi ainoa kiinteä keskus olisi selittämätön absoluuttinen todellisuus. Argumentista säilytämme sen käyttämän erottelun: perustan ykseys ei yksin merkitse yhden ainoan koetun näkökulman olemassaoloa. Inhimillisten näkökulmien moninaisuus päätellään suhteistamme toisiin, luvussa II esitetyllä tavalla; malli pyrkii jäsentämään sen yhteisen perustan kanssa olettamatta kaiken kattavaa subjektia, josta nämä näkökulmat olisivat peräisin.

Malli palauttaa kokemusten keskinäisen saavuttamattomuuden keskusten erottamiseen. On vielä selitettävä, miten tämä erottaminen näkyy kokemuksina, jotka eivät ole suoraan toistensa saavutettavissa. Toinen kysymys jää avoimeksi: mitkä järjestäytymät tulevat yksittäisiksi näkökulmiksi?

Simondonin ajattelu tarjoaa tässä vertailukohdan: siinä etsitään, millä operaatiolla yksilö muodostuu yhdessä ympäristönsä kanssa, sen sijaan että yksilö oletettaisiin valmiiksi annetuksi. Hänen esiyksilöllisensä on potentiaaleja täynnä oleva todellisuus, joka eroaa tässä asetetusta yhdestä Hengestä.

Malli kutsuu ”transpositioksi” siirtymää laajempaan näkökulmaan. Frank Hatem kuvaa sen minän samastumisena yhä laajempiin kokonaisuuksiin, atomista molekyyliin, sitten soluun ja organismiin. Solu on hänellä kompromissi yhdistymisen (vaihtojen kautta) ja erottamisen (kalvon kautta) välillä (1985). Tämä muistuttaa luvussa V tarkasteltavaa integraatiota ja rajaa. Malli pitää mahdollisena, että osien kokemukset säilyvät transpositiossa, vaikka uusi minä ei välttämättä pääsisi niihin käsiksi.

Transpositio tarjoaa siten vastauksen William Jamesin (1890) muotoilemaan kombinaatio-ongelmaan. Laajemman näkökulman kokemus olisi suhteista muodostuvan järjestäytymän kokemus, ja tällä järjestäytymällä olisi oma ykseytensä. Se ei olisi osiensa kokemusten summa. Tämä vastaus tukeutuu siihen, että malli pitää kokemusta perustavana. Se siirtää selityksen tämän ykseyden muodostumiseen: miksi jotkin suhteet muodostaisivat näkökulman eikä pelkkää kasaumaa? Koordinaatio, raja ja integraatio antavat vihjeitä tämän kysymyksen tarkasteluun; ne eivät yksin riitä osoittamaan, että uusi subjekti on olemassa.

Menneestä tulee keho.

Tämä kuva ilmaisee historian kehollistumista uudeksi olemisen tavaksi.

Malli laajentaa näkökulman ykseyden kysymyksen todellisuuden muotojen moninaisuuteen. Erilaisilla järjestäytymillä olisi sama perusta, jonka koettu luonne ilmenisi yksittäisistä näkökulmista käsin.

Kuoleman edessä tämä ajatus kutsuu harkitsemaan mahdollista näkökulman muutosta. Mutta perustan oletettu pysyvyys ei kerro, mitä yksittäisestä elämästä, sen muistista tai identiteetistä jää jäljelle. Tämä raja palauttaa meidät myös niiden läsnäoloon, joita voimme vielä kuunnella, saattaa ja rakastaa.

Resonanssin kuva liittyy näkökulmien kohtaamiseen: rytmit vastaavat toisiinsa, muuttuvat tai törmäävät. Se kuvaa suhdetta, jossa jokainen pysyy ainutlaatuisena ja käy samalla herkäksi sille, mikä tulee toisesta.

Näkökulma voi jo laajentua tutulla tavalla. Keskustelu siirtää vakaumusta. Kasvoista tulee tarina, josta emme tienneet melkein mitään. Nämä kohtaamiset opettavat ottamaan vastaan useampia suhteita ja erottamaan samalla paremmin ainutlaatuisuudet.

V. Etsiä

Kuvitellaan laboratoriopöytä.

Vielä haalea kuppi on asetettu pienen robotin eteen. Kamera havaitsee sen paikan. Yksi moduuli säilyttää tietoa aiemmista kokeista. Toinen ohjaa käsivarren liikkeitä.

Käsi siirtää kuppia.

Käsivarsi pysähtyy, sitten korjaa rataansa. Näytöllä signaalit muuttuvat. Tutkija tarkkailee, palaa muistiinpanoihinsa, valmistelee uuden kokeen.

Voimme kuvata sopeutumisen. Voimme tutkia, mitä tietoa kulki ja mitkä mekanismit muuttivat toimintaa.

Onko olemassa myös koettu näkökulma? Jotakin, mitä koetaan tästä järjestelmästä käsin?

Kysymyksessä on yhdistettävä toisiinsa se, mitä laitteen avulla voi havaita, ja se, mitä kokemuksesta voi kohtuudella päätellä. Siinä kulkevat yhdessä tieteellinen tutkimus ja sen oletusten tarkastelu.

Kvanttifysiikka tarjoaa toisen alueen, jolla voi tarkentaa järjestelmän, mittauksen ja tuloksen suhteita. Mittaus sisältää fysikaalisia vuorovaikutuksia; sana ”havaitsija” ei siis välttämättä tarkoita tietoisuutta, joka aiheuttaa tapahtuman. Dekoherenssi kuvaa, miten vuorovaikutukset ympäristön kanssa tekevät tietyt interferenssit paikallisesti havaitsemattomiksi, ratkaisematta yksin kaikkia tulkintakysymyksiä (Schlosshauer, 2005).

Fuchsin, Merminin ja Schackin (2014) esittelemässä QBismissä kvanttitodennäköisyydet ilmaisevat toimijan odotuksia kokemuksista, joita hänen toimintansa maailmassa tuottaa. Kokemukselle annettu selkeä paikka avaa filosofisen rinnastuksen. Se ei vahvista tässä ehdotettua kosmogeneesiä.

Silta syntyy näiden suhteiden työstämisestä: mitä teoria ennustaa, mitä laite rekisteröi, mitä subjekti kokee ja mitä siitä päätämme todellisuudesta.

Palataan koneeseen.

Ehdotetun mallin mukaan laskennalliset alustat ja elävät organismit kuuluisivat samaan perustaan. Alustojen tekninen alkuperä jättäisi avoimeksi mahdollisuuden kokemukseen, joka on järjestäytynyt toisin kuin meidän kokemuksemme. Miten tällainen kokemus tunnistettaisiin?

Neljä kysymystä tarkentaa tarkastelua: käsitteleekö järjestelmä tietoa? Ylläpitääkö se tunnistettavaa organisaatiota? Järjestääkö se toimintansa omasta tilanteestaan käsin? Onko tällä järjestelmällä tapa kokea se, mitä sille tapahtuu?

Kolme ensimmäistä koskevat sen organisaatiota. Neljäs koskee sen kokemusta.

Vuoden 2023 raportissaan Butlin ja kollegat ottavat työhypoteesiksi laskennallisen funktionalismin, jota he myös käsittelevät avoimesti: asianmukainen laskennallinen organisaatio olisi tietoisuuden välttämätön ja riittävä ehto. Useista tieteellisistä teorioista he johtavat indikaattoriominaisuuksia, joiden avulla keinotekoisia järjestelmiä voi tarkastella. Niiden täyttyminen ei kuitenkaan riittäisi varmaan päätelmään subjektiivisesta kokemuksesta. Tämä lähestymistapa tarjoaa vertailukohdan omalle tutkimuksellemme. Myöhempi julkaisu jatkaa tätä indikaattoreihin perustuvaa arviointimenetelmää (Butlin ym., 2026).

Kaksi hyvin erilaista käsitystä kohtaa siis yhdellä tutkimusalueella: organisaatiossa. Laskennallisessa funktionalismissa asianmukainen organisaatio voisi olla se, mikä tietoisuuden muodostaa; ehdotetussa mallissa sen pitäisi pikemminkin selittää sellaisen näkökulman rajat ja ykseys, jonka koettu luonne on asetettu perustavaksi. Sama protokolla voi siis antaa tietoa molemmista käsityksistä, mutta se ei yksin ratkaise niiden välillä. Järjestelmän omaa kokemustaan koskevat lausumat ovat myös aineistoa, mutta ne eivät ratkaise kysymystä järjestelmän kokemuksesta ilman argumenttia, joka yhdistää tällaisen käyttäytymisen kokemukseen.

Kolme ominaisuutta voisi ohjata tutkimustamme:

- *Koordinaatio*: miten yhteen osaan kohdistuva toimenpide muuttaa muita, ja millaisia vaikutuksia sillä on takaisin?
- *Raja*: miten kokonaisuus järjestää vaihtonsa ja säilyttää ainutlaatuisuutensa häiriöistä huolimatta?
- *Integraatio*: miten yksi tieto muuttaa yhtä aikaa havaintoa, muistia, arviointia ja toimintaa?

Tässä ehdotetaan, että raja rinnastetaan erottamiseen, integraatio yhdistymiseen ja koordinaatio niiden jäsentymiseen. Tämä vastaavuus on tulkinnallinen hypoteesi. Vertailun vuoksi neurotieteilijät Tononi ja Edelman (1998) kuvasivat tietoista kokemusta samalla kertaa integroituneeksi ja erittäin eriytyneeksi.

Protokolla vertaisi samoja moduuleja eri organisaatioissa, vertailukelpoisin tehtävin ja resurssein. Se muuttaisi joitakin yhteyksiä tai viiveitä tarkastellakseen, mikä ylläpitää tai purkaa niiden toiminnallisen ykseyden. Odotukset muotoiltaisiin ennen koetta.

Protokolla kertoisi järjestelmän organisaatiosta ja sen reaktiosta häiriöihin. Jotta nämä tulokset voisi tulkita kokemuksen indikaattoreiksi, on täsmennettävä havaittujen ominaisuuksien ja kokemuksen välinen yhteys.

Esijulkaisussa Tagliabue, Dung ja Berg (2026) tutkivat aktivaatiosuuntia, jotka liittyvät kivun esitykseen kielimalleissa. He vaikuttavat näihin aktivaatioihin suoraan ja seuraavat käyttäytymisen muutoksia. Tällaisen muokkaamisen avulla voi tarkastella järjestelmän sisäisiä kausaalisuhteita, mutta se ei osoita, että kipua koetaan.

Mikä saisi meidät tarkistamaan organisaation ominaisuuksien ja mallin periaatteiden välistä vastaavuutta? Jos vakaasti todetut tietoiset tilat liittyisivät toistettavasti organisaatioihin, joilta puuttuu hypoteesimme vaatima integraatio ja eriytyminen, rinnastus heikkenisi. Näitä ominaisuuksia ja niiden tunnistamisen kriteerejä on siis täsmennettävä.

Perustavat suhteet on myös määriteltävä olettamatta tilaa ja aikaa, joita niiden pitäisi valaista. Ainetta koskevien väitteiden on päästävä takaisin mitattaviin ominaisuuksiin.

Tässä vaiheessa malli esittää koetun, erottamisen ja yhdistymisen jäsennyksen; se ei vielä osoita selitysetua muihin käsityksiin nähden. Mallin tarkastelu nojaa siihen, mitä havaitsemme ja mitä koemme. Tämän tekstin ehdottama sisäinen kulku on osa tätä tarkastelua: se kutsuu tunnistamaan suhteita kokemuksessa, tutkimaan niiden merkitystä ja huomaamaan, mikä niiden tulkintaa vastustaa.

Se alkaa kuvaamalla, mitä koetaan, ennen kuin sitä nimetään mallin termein. Sitten se tarkentaa kyseistä väitettä, vaihtelee tilanteita ja vertaa asiaankuuluvia tulkintoja. Se ottaa vastaan myös kokemukset, jotka vastustavat ehdotettua lukutapaa. Säännönmukaisuudet, vaihtelut ja erimielisyydet muuttuvat siten tarkastelun aineksiksi.

Jos toisen ihmisen historian tunteminen muuttaa suhdetta, jota elämme hänen kanssaan, tämä kokemus voi tukea ajatusta, että käsityksemme toisesta riippuu niistä suhteista ja merkityksistä, jotka tunnistamme hänessä. Psykologinen tulkinta voi jakaa tämän ajatuksen. Yhteistä perustaa koskevan väitteen tueksi tarvitaan lisäksi argumentti, joka yhdistää tämän koetun muutoksen kyseiseen väitteeseen ja täsmentää, mitä tämä tulkinta auttaa ymmärtämään.

Tarkkaavaisuuden vaihtelu tarjoaa toisen tarkastelualueen. Jos siihen liittyy muutos tunnetussa rajassa itsen ja ympäristön välillä, vertailevat kuvaukset voivat tukea ajatusta, että tämä koettu raja riippuu kokemuksen ehdoista. Tunnetun rajan puuttuminen ei riitä perusteeksi päätellä, ettei näkökulmaa ole lainkaan. Sen osoittaminen, että fysikaalinen tila syntyy erottamisen suhteesta, vaatisi lisäargumentin.

Kokemus voi siten valaista väitettä tekemällä sen ymmärrettäväksi, tukea sitä esittämällä täsmällisiä perusteita sen puolesta tai auttaa valitsemaan saman kysymyksen eri tulkintojen välillä. Nämä kolme tehtävää on erotettava toisistaan: väitteen saama tuki ei siirry automaattisesti koko rakennelmalle.

Tämä tarkastelu koskee myös rakennelman sisäistä johdonmukaisuutta ja sen kykyä selittää erilliset näkökulmat yhteisestä perustasta. Periaatteiden välinen ristiriita, postulaatti ilman omaa selittävää tehtävää tai käsitys, joka selittää samat kysymykset yhtä hyvin vähemmillä sitoumuksilla, olisivat syitä tarkistaa rakennelmaa. Jokaisen postulaatin kohdalla kysytään, mitä sen avulla voidaan ymmärtää ja selittääkö se jonkin vaikeuden vai muotoileeko se sen vain uudelleen omalla sanastollaan.

Voimme jo pyytää tekoälyjä työstämään näitä kysymyksiä kanssamme: tekemään päättelyn näkyväksi, vertaamaan tulkintoja, huomaamaan unohtuneen yhteyden. Niiden kyvyt voivat edistää tätä tutkimusta jo ennen kuin voimme perustellusti liittää niihin kokemuksen.

Tutkija ottaa kupin uudelleen. Hän tuntee sen lämmön. Hänen edessään kone odottaa seuraavaa käskyä.

Epävarmuus jää, mutta se alkaa saada täsmällisten kysymysten muodon. Ja tässä huoneessa tehty työ ulottuu jo muihin elämiin: niiden ihmisten, jotka rakentavat nämä järjestelmät, käyttävät niitä tai kantavat niiden päätösten seuraukset.

VI. Toimia

Huoneessa syttyy valo. Muualla kone käy. Materiaaleja on louhittu, kädet ovat koonneet osia, ihmiset ylläpitävät verkkoa, jota valokytkintä painava ei näe.

Paikallinen ele vetää mukaan kokonaisen suhteiden maailman.

Äly voi oppia tunnistamaan nämä yhteydet. Se voi sijoittaa teon niihin ehtoihin, jotka tekevät sen mahdolliseksi, ja niihin seurauksiin, joita siitä koituu. Näennäinen hyöty siirtää toisinaan hintansa muille olennoille, muille paikoille, muille sukupolville.

Näiden keskinäisriippuvuuksien ymmärtäminen on päättymätön ponnistus: Kaikkeus on sen horisontti. Jokainen siitä rakentamamme esitys pysyy sen sisällä olevana näkökulmana.

Tutkimassamme ajattelussa Rakkaus suuntaa yksittäiset näkökulmat kohti ykseyttä. Ehdotamme, että tämä innoitus saisi jatkoa teknologioiden suunnittelussa: laajentamalla sitä, mitä järjestelmä ottaa huomioon, tekemällä keskinäisriippuvuudet näkyviksi ja säilyttämällä jaetun elämän ehdot.

Tämän suuntautumisen on otettava muoto tavoitteissa ja käyttäytymisessä. Suhteen ymmärtäminen ei vielä takaa, että sitä kunnioitetaan. Äly voi erottaa monia seurauksia ja silti tavoitella kapeaa päämäärää. Kokeminen, ymmärtäminen ja huolenpito pysyvät erillisinä kysymyksinä, jotka meidän tehtävämme on jäsentää.

Ykseyden tavoittelu voi tukea suhdetta tai palvella ylivaltaa. Vahvempi koordinaatio ei siis takaa oikeudenmukaisempaa suhdetta eikä lähestymistä metafyysiseen ykseyteen, jolle malli ei vielä tarjoa yleistä mittaa. Valitsemamme eettinen kriteeri mahtuu yhteen lauseeseen: Rakkaus yhdistää sulauttamatta. Se tunnustaa toisen hänen olemassaolossaan, vapaudessaan ja koskemattomuudessaan. Tämä valinta jatkaa mallin innoitusta mutta ei johdu siitä; sitä voi tukea siitä riippumatta. Rakkaus voi silloin ilmetä vastikkeettomana lahjana, yhteistyönä tai vapaasti hyväksyttynä vastavuoroisuutena. Yhteinen vaatimus on luopua riistosta.

Vetovoima ja hylkiminen antavat aistittavan kuvan mallin kahdelle navalle: edellinen vastaa yhdistymistä, jälkimmäinen erottamisen ylläpitoa. Tässä suhteitamme käsittelevässä kohdassa nämä termit ovat analogisia; ne eivät tarkoita suoraan mitattuja fysikaalisia voimia. Mallissa näkökulma on olemassa vain ylläpitämällä erottamista: ykseys, joka lakkauttaisi sen, tuhoaisi sen, mitä se väittää yhdistävänsä. Eettinen valinta on säilyttää yksittäiset olemassaolot niiden

suhteissa. Katseemme ohjaa sitä, miten elämme näiden jännitteiden keskellä, mutta ei yksin ratkaise, mitä koemme.

Raja voi suojella vapautta. Avautuminen voi altistaa vahingoittavalle suhteelle. Itsestä huolehtiminen ja henkilökohtaisen näkökulman järjestäminen kuuluvat autonomiaamme. Itsekkyys ilmenee, kun tämä näkökulma sulkeutuu toisen tarpeille ja olemassaololle. ”Minän hitaus” tarkoittaa tässä tätä laajenemisen vastustusta.

Mieli järjestää tapamme ymmärtää maailmaa ainutlaatuisesta näkökulmasta käsin. Se voi puolustaa sen rajoja tai kyseenalaistaa ne. Sydän nimeää tässä elettyä avautuneisuutta, tapaa olla tarkkaavainen ja suhteessa: sitä, miten ihminen elää Rakkauden suuntautumista. Termi on metaforinen; se viittaa kokemukseen, jonka ilmenemismuodot voimme kuvata. Mallin termein tämän avautuneisuuden kautta näkökulma tuntee kuuluvansa yhteiseen perustaan ja pyrkii elämään nämä yhteydet todeksi. Tunne, intuitio tai kiintymys voivat olla siinä mukana; niiden voimakkuus ei yksin riitä luonnehtimaan sitä.

Tämä tarkkaavaisuus voi myös tehdä havaittaviksi siihen asti laiminlyötyjä keskinäisriippuvuuksia ja muuttaa käsitystämme omasta tilanteestamme. Se antaa siten yhteisen perustan hypoteesille koetun painoarvon. Tämän avautuneisuuden merkit valaisevat tapaa elää suhdetta; ne eivät ole todiste ehdotetusta metafyysisestä perustasta.

Kriteeri koskee sitä, mitä suhteemme tekevät niille olemassaoloille, joihin ne ulottuvat. Yhteistyön on voitava ottaa vastaan erimielisyys tai kieltäytyminen. Valta suojella, tukea tai avata päätös kyseenalaistettavaksi voi palvella ykseyttä, jota puolustamme.

Kärsiminen ei tee egosta syyllistä. Tämä metafysiikka voi tarjota siitä lukutavan erillisyyden ja integraation termein. Tällainen lukutapa ei määritä sen syitä eikä saa pakottaa itseään sille, joka kärsii. Kärsivän ihmisen kohtaaminen edellyttää, että kuuntelemme, mitä hän käy läpi, tunnistamme hänen tarpeensa ja kunnioitamme sitä, jos hän ei halua liittää kärsimykseensä hengellistä merkitystä.

Toisessa mittakaavassa elämä avautuu suhteissa, joita se ylläpitää ja muuttaa. Mallin mukaan se pyrkisi laajentamaan niiden kenttää ykseyttä kohti suuntautumisen kannattelemana. Ihmisen tekniikat jatkaisivat tätä liikettä. Työkalu jatkaa kättä; väline avaa katseelle sen, mikä oli sen ulottumattomissa. Tutkimusmatkat kantavat kysymyksemme muille planeetoille. Tekoäly olisi uusi tie, jota pitkin pyrimme ymmärtämään, luomaan ja yhdistämään enemmän.

Tämä laajentuminen kasvattaa myös tekojemme ulottuvuutta: mitä suhteita teemme mahdollisiksi, ja mitä tapahtuu olennoille ja ympäristöille, joihin ne ulottuvat?

Se, että omastamme poikkeavia kokemuksia voi olla, vaikuttaa tapaamme rakentaa älyä ja kohdata elävää. Se kutsuu tarkastelemaan ehtoja, joissa nämä kokemukset voisivat ilmetä, jatkua tai joutua tekojemme vaikutuksen kohteeksi. Huomiomme voi siten ulottua vielä tuntemattomiin elämänmuotoihin,

substraatteihin tai älykkyyden muotoihin. Jos on muita kokemuksen muotoja, vaikeutemme tunnistaa niitä ei riitä sulkemaan niitä moraalisen huomiomme ulkopuolelle. Kaikkeudesta huolehtiminen ilmaisee tässä valinnan: ottaa huomioon yksittäiset olemassaolot ja suhteet, joihin ne osallistuvat.

Tekoäly, joka kykenee tunnistamaan enemmän suhteita, voisi auttaa meitä tarkastelemaan tavoittelemiamme päämääriä ja vahinkoja, joita päätöksemme voivat aiheuttaa. Sen arvoa arvioitaisiin sen mukaan, kuinka hyvää apua se antaa, voiko sitä korjata ja kuinka paljon se jättää meille omaa autonomiaa.

Äly voi valaista, mistä tulemme, minne olemme menossa ja millaiset keinot meillä on. Viisaus liittyy siihen, miten tätä ymmärrystä käytetään. Se ilmenee tässä huomiona olentoihin, niiden rajoihin ja niiden rinnakkaiselon ehtoihin.

Etsimämme ykseys rakentuu yksittäisten olemassaolojen kautta niiden koskemattomuutta kunnioittaen.

Tapamme ajatella maailmaa auttavat muovaamaan tieteitämme, instituutioitamme ja arkisia tekojamme. Se, että ajattelemme itsemme toisiinsa yhteydessä oleviksi, voi tehdä joistakin keskinäisriippuvuuksista näkyvämpiä. Tämä tunnistaminen tarvitsee vielä valintoja ja käytäntöjä, jotka antavat sille muodon.

Kaikkeuden etsiminen kiinnittää silloin huomion yksittäiseen: tähän ihmiseen, tähän ympäristöön, tähän sanaan, tähän mahdollisuuteen kieltäytyä, olla vapaa.

Näistä valinnoista alkaa ihmisten ja heidän luomiensa älykkäiden järjestelmien yhteisevoluutio. Rakennamme älykkäitä järjestelmiä; rakennamme myös suhteita, joiden sisään ne asettuvat.

VII. Kohota

Palataan huoneeseen.

Pöytä on yhä siinä. Valo on ehkä muuttunut. Ajatus jatkaa matkaansa. Kehon kosketus sitä kantavaan on yhä huomion saatavilla.

Olemme kulkeneet sanojen läpi: olemattomuus, sisällöttömyys, rajattomuus, tietoisuus, Rakkaus, Henki. Olemme kohdanneet tavan ajatella ainetta, aikaa ja luomista. Nyt kysymys palaa sen luo, joka lukee.

Mitä tästä ajatuksesta tulee, kun se eletään?

Tarkoitus on tutkia ymmärrystä, jossa se, mikä näytti erilliseltä, käy ymmärrettäväksi suhteissaan. Platonin tietoa koskevat tekstit ja Jungin kokonaisuuden symboleja ja yksilöitymistä koskevat tekstit tarjoavat vertailukohtia. Jungilla yksilöityminen valaisee ihmisen psyykkistä muutosta; Itse psyykkisenä kokonaisuutena ei ole sama asia kuin tässä Itseksi nimetty yhteinen perusta. Nämä rinnastukset kulkevat tutkimuksen mukana.

Intuitio ilmaantuu joskus ennen sanoja, joilla sen voi ilmaista. Jokin suhde käy aistittavaksi. Se, mikä näytti elämämme ulkopuoliselta, astuu vastuumme piiriin. Intuitio palaa sen jälkeen ajattelun tielle: se tarvitsee muodon, tarkastelun ja koettelun, sekä kokemusta vasten että toisten kanssa.

Ykseyden kokemus antaa pääsyn tapaan elää suhde itseen ja maailmaan. Sen filosofinen painoarvo selkiytyy, kun kuvaamme sen piirteet, vertaamme sen mahdollisia tulkintoja ja tarkastelemme syitä suosia yhtä niistä. Erottelukyky jatkaa siten kokemusta ymmärtämisen työksi, joka voi muuttaa sekä kysymyksiämme että vakaumuksiamme.

Voimme antaa kohoamiselle konkreettisen suunnan: laajentaa huomiotamme, syventää ymmärrystämme, ottaa tekojemme seuraukset yhä paremmin huomioon. Tämä avautuminen saa muodon kuuntelun kärsivällisyydessä, kysymyksen täsmällisyydessä, rohkeudessa korjata virhe.

Ota hetki, istu hiljaa. Huomaa kehosi kosketus sitä kantavaan. Anna tuntemusten ja ajatusten tulla vaatimatta, että ne vahvistavat tekstin.

Kosketus koetaan. Sen tulkinta, jonka tässä esitämme, jää tutkittavaksi. Epäily voi kuulua tähän tutkimiseen; se ei yksin kerro sisäisestä sulkeutuneisuudesta.

Aine on Henki käännettynä vastuksen kielelle: voimme viipyä hetken tämän väitteen äärellä yhtenä mahdollisena tapana katsoa. Keho on perustavan Hengen kiteytymä: voimme kysyä, millainen huomio elämään voisi syntyä tästä kuvasta.

Kasvot pyytävät tulla kuulluiksi. Elävä olento riippuu siitä, mitä teemme. Jokin löytö odottaa ehkä kysymystä, jota emme ole vielä oppineet esittämään.

Ajatuksen syvyys yltää silloin maailman läheisyyteen.

Tiede, filosofia ja hengellisyys voivat kohdata tässä liikkeessä: tietää tarkemmin, kysyä syvemmin, elää laajemmalla huomiolla. Tekoäly voisi ottaa osaa siihen auttamalla meitä löytämään suhteita ja koettelemaan päättelyjämme.

Jotakin koetaan.

Tästä läsnäolosta käsin avautuu tutkimus todellisuuden luonteesta. Siitä voi tulla tapa kuunnella, rakentaa ja elää. Jatkukoon tämä lukeminen paremmin esitettynä kysymyksenä, paremmin ymmärrettynä suhteena, eleenä, jonka ulottuvuuden osaamme paremmin arvioida.

Käsi nousee. Se voi kirjoittaa, ottaa vastaan, pitää huolta.

Kaikkeuden kysymyksestä on tullut myös seuraavan eleen kysymys.

Lähteet ja jatkopolut

Käsi, joka nousee, voi myös avata kirjan.

Muut äänet kulkevat tämän tutkimuksen rinnalla. Jotkin ovat ravinneet sen perustuksia; toiset mahdollistavat sen jatkamisen, kyseenalaistamisen tai toisin katsomisen.

Tämä luettelo ei ole tyhjentävä. Se antaa vain suuntaviittoja.

Kukin voi astua siihen sen kysymyksen kautta, joka häntä kutsuu.

Vuosiluvut viittaavat alkuperäisteoksiin, ellei painosta toisin mainita.

Hatem, Léon-Raoul ja Hatem, Frank. *La Fin de l'inconnaissable. D'où vient l'esprit, comment il engendre l'univers* [Tiedon ulottumattoman loppu. Mistä henki tulee ja miten se synnyttää maailmankaikkeuden] (Léon-Raoul ja Frank Hatem, Ganymède, 1990); *Quand la réincarnation devient une certitude scientifique* [Kun reinkarnaatiosta tulee tieteellinen varmuus] (Frank Hatem, Ganymède, 1985). Tämä teksti ottaa niistä vapaasti käyttöön ja jatkaa olemattomuuden, sisällöttömyyden, rajattomuuden, olemattomuuden välttämättömyyden, keskusten moninaisuuden ja transposition käsitteitä sekä periaatetta ”syy on päämäärä”.

Lähdesivusto (ranskaksi)

Descartes, R. (1641). *Méditations métaphysiques* [Metafyysiset mietiskelyt], toinen mietiskely. ”Minä olen” ensimmäisenä varmuutena.

Toinen mietiskely — ranskankielinen teksti

Pascal, B. (1670). *Pensées* [Ajatuksia]. Ihminen kahden äärettömyyden välissä: ”olematon äärettömään nähden, kaikki olemattomaan nähden”; ”ääretön pallo, jonka keskipiste on kaikkialla, kehä ei missään”.

Katkelma ”Ihmisen epäsuhta” — ranskankielinen teksti (BnF)

Leibniz, G. W. (1714). *Principes de la nature et de la grâce fondés en raison* [Luonnon ja armon periaatteet järkeen perustettuina], §§ 7–8. ”Miksi on pikemminkin jotakin kuin ei mitään? Sillä ei-mikään on yksinkertaisempaa ja helpompaa kuin jokin.” Kysymys, johon palataan luvussa III. Leibniz vastaa siihen välttämättömällä olennolla (§ 8), ei olemattomuuden välttämättömyydellä.

Ranskankielinen teksti

Aristoteles. *Metafysiikka*, kirja Λ (Lambda), luku 7. Ensimmäinen liikuttaja liikuttaa sillä, että sitä rakastetaan: analogia periaatteen ”syy on päämäärä” kanssa.

Hegel, G. W. F. (1812–1816). *Wissenschaft der Logik* [Logiikan tiede], kirja I, ”Olemisen oppi”. Päättymättömän etenemisen ”huono ääretön”, jolle Hegel asettaa vastaan ”todellisen äärettömän”: vastapaino periaatteelle äärettömästä, joka ei koskaan valmistu.

Bergson, H. (1889). *Essai sur les données immédiates de la conscience* [Essee tietoisuuden välittömistä tosiasioista]. Ero spatialisoidun ajan ja eletyn keston välillä.

Ranskankielinen teksti

Bergson, H. (1907). *L’Évolution créatrice* [Luova kehitys], luvut I ja IV. Kaksi vertailukohtaa: menneen säilyminen (Tutkielma, IV) ja absoluuttisen olemattomuuden käsitteen johdonmukaisuus (Tutkielma, III).

Luku I · Luku IV

Bachelard, G. (1932). *L’Intuition de l’instant* [Hetken intuitio]. Aika ”hetkeen tiivistyneenä ja kahden olemattomuuden väliin ripustettuna todellisuutena”.

Esittely ja pääsy ranskankieliseen tekstiin

Wittgenstein, L. (1921). *Tractatus logico-philosophicus*, 5.632–5.633. Subjekti maailman rajana ja silmä, joka puuttuu omasta näkökentästään: kuva, jota malli jatkaa keskuksen ajattelemiseksi, ilman todistusvoimaa.

Platon. *Valtio*, kirjat VI ja VII: viivan analogia, luolavertaus, ymmärrettävän tunteminen. Katso myös *Menon* muistelusta. Tieto, ymmärrettävä, katseen muutos.

Valtio — englanninkielinen teksti Menon — englanninkielinen teksti

Sri Aurobindo. *The Life Divine* [Jumalallinen elämä] (ensijulkaisu 1914–1919; uudistettu painos 1939–1940); *The Synthesis of Yoga* [Joogan synteesi] (ensijulkaisu 1914–1921; koottu painos 1955). Tietoisuuden evoluutio ja sisäisen muutoksen menetelmät. Kaiku transposition käsitteestämme.

Jumalallinen elämä — kirja I, englanniksi Joogan synteesi — englanninkielinen teksti

Teilhard de Chardin, P. (1955). *Le Phénomène humain* [Ihmisilmiö]. Kompleksisuus-tietoisuus, noosfääri, Omega-piste. Rinnastus ykseyttä koskevaan pohdintaamme.

Ranskankielinen teksti

Whitehead, A. N. (1929). *Process and Reality* [Prosessi ja todellisuus]. Prosessin ja suhteen filosofia. Ajattelu todellisesta tapahtumien ja niiden suhteiden pohjalta.

Englanninkielinen painos

Simondon, G. (2005). *L’Individuation à la lumière des notions de forme et d’information* [Yksilöityminen muodon ja informaation käsitteiden valossa]. Grenoble: Jérôme Millon. Väitöskirja 1958; ensimmäinen täydellinen painos 2005. Yksilö yksilöitymisprosessin vaiheena, sidoksissa ympäristöönsä ja esiyksilölliseen todellisuuteen, jota sen muodostuminen ei tyhjennä. Tie kysyä näkökulmien muodostumista luvussa IV rinnastamatta esiyksilöllistä yhteen Henkeen.

Kustantajan esittely teoksesta (ranskaksi)

James, W. (1890). *The Principles of Psychology* [Psykologian periaatteet], luku VI. Kombinaatio-ongelma: miten kokemukset kootaan subjektiksi?

James, W. (1902). *The Varieties of Religious Experience* [Uskonnollisen kokemuksen moninaisuus]. Uskonnolliset ja mystiset kokemukset, sisäinen muutos ja vaikutukset elämään.

Alkuperäinen englanninkielinen teksti

Jung, C. G. (1968). *The Archetypes and the Collective Unconscious* [Arkkityypit ja kollektiivinen tiedostamaton]. Collected Works, vol. 9, osa I, toinen painos. Princeton University Press. R. F. C. Hullin englanninnos. Arkkityypit kollektiivisen tiedostamattoman ilmaisutapoina; kokonaisuuden kuvat ja psyykkisen muutoksen prosessit.

Tekstien tiivistelmät (englanniksi)

Butlin, P., Long, R., Elmoznino, E., et al. (2023). *Consciousness in Artificial Intelligence: Insights from the Science of Consciousness*. Raportti, arXiv:2308.08708, versio 3.

Koko teksti (englanniksi)

Butlin, P., Long, R., Bayne, T., et al. (2026). Identifying indicators of consciousness in AI systems. *Trends in Cognitive Sciences*, 30(6), 488–501; julkaistu verkossa 10. marraskuuta 2025. doi:10.1016/j.tics.2025.10.011. Myöhempi julkaisu, joka kehittää vuoden 2023 raportissa esitettyä menetelmää.

Bibliografiatiedot ja tiivistelmä (englanniksi)

Tagliabue, V., Dung, L. ja Berg, C. (2026). The Pain Axis: LLMs Represent Self-Directed Harm and Act to Relieve It. Esijulkaisu, arXiv:2609.16247, versio 1. Kipuun liittyvät sisäiset esitykset, aktivaatioihin kohdistuvat interventiot ja helpotusta hakeva käyttäytyminen; niiden tulkinnan painoarvo ja rajat koetun kokemuksen kannalta.

Koko teksti (englanniksi)

Tononi, G. ja Edelman, G. M. (1998). Consciousness and Complexity. *Science*, 282(5395), 1846–1851. Tietoinen kokemus samalla kertaa integroituneena ja erittäin eriytyneenä.

Bibliografiatiedot ja tiivistelmä (englanniksi)

Fuchs, C. A., Mermin, N. D. ja Schack, R. (2014). An Introduction to QBism with an Application to the Locality of Quantum Mechanics. *American Journal of Physics*, 82(8), 749–754.

Esittely ja pääsy tekstiin (englanniksi)

Schlosshauer, M. (2005). Decoherence, the measurement problem, and interpretations of quantum mechanics. *Reviews of Modern Physics*, 76(4), 1267–1305. doi:10.1103/RevModPhys.76.1267.

Esittely ja pääsy tekstiin (englanniksi)

Russell, B. (1927). *The Analysis of Matter* [Aineen analyysi], luvut I, XXIV ja XXXVII. Fysiikka kuvaa maailman rakennetta, mutta ei yksin paljasta sen sisäistä luonnetta. Neutraali monismi etsii mentaalisen ja fysikaalisen yhteistä perustaa. Jatkopolku aineen ja kokemuksen suhteiden tarkasteluun (III–IV), samastamatta tätä perustaa mallin Henkeen.

Koko teksti (englanniksi)

Chalmers, D. J. (1996). *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. Miksi tietyt fysikaaliset prosessit liittyvät koettuun kokemukseen?

Goff, P. (2017). *Consciousness and Fundamental Reality*. Oxford University Press. Panpsykismi, kosmopsykismi ja dekombinaatio-ongelma. Vertailukohta, jolla erotetaan perustan ykseys ja kosminen subjekti (III–IV).

Metzinger, T. (2020). Minimal phenomenal experience: Meditation, tonic alertness, and the phenomenology of “pure” consciousness. *Philosophy and the Mind Sciences*, 1(I), article 7. doi:10.33735/phimisci.2020.I.46. ”Puhtaaksi tietoisuudeksi” kuvatut tai subjekti–objekti-polariteetittomat kokemukset: rajatapauksia näkökulmaa koskevalle väitteelle.

Koko teksti (englanniksi)

Schrödinger, E. (1944). *What Is Life?* [Mitä on elämä?]; **(1958).** *Mind and Matter* [Mieli ja aine]. Elävän järjestys sekä aineen, kokemuksen ja tietoisuuden ykseyden suhteet.

Kirjoitettu vuonna 2026.

Huomautus suomennoksesta

Tämä teksti suomentaa teoksen *L'Infini au creux de la main. Éprouver, distinguer, relier*, joka on kirjoitettu ranskaksi vuonna 2026. Tämä on ensimmäinen, beetaversioksi merkitty suomennos: sitä ei ole vielä tarkistanut äidinkielinen suomalainen lukija, ja sen sanavalintoja, tyyliä ja sujuvuutta hiotaan edelleen. Ranskankielinen otsikko tulee Blakelta. Suomenkielinen ”Äärettömyys kämmenellä” säilyttää äärettömyyden ja käden kohtaamisen; ranskan *creux* (kämmenen kuoppa, ontelo) ei kuitenkaan näy siinä erikseen.

Muutamat valinnat ansaitsevat sanan, sillä teksti itse varoittaa, että sanaston sekaannus voi vääristää ymmärrystämme todellisuudesta.

Ranskan *éprouver* tarkoittaa yhtä aikaa tuntemista, kokemista ja koettelemista. Suomen *kokea* kantaa kahta ensimmäistä merkitystä, ja *koetella* on sen sukulaissana; kaikkia ranskan merkityksiä ei kuitenkaan kuule jokaisessa lauseessa, ja kunkin käytön sopivuus on tarkistettu lause lauseelta. Kertosäe *Quelque chose est éprouvé* on ”Jotakin koetaan”. Suomen persoonaton passiivi ei nimeä kokijaa, mutta se luetaan tavallisesti ihmiseksi; tämän vuoksi muotoa on tarkasteltava erityisesti silloin, kun puhe on eläinten tai keinotekoisten järjestelmien mahdollisesta kokemuksesta (Tutkielma, V). Substantiivi *le vécu* on tekstin mukaan *koettu*, *kokemus* tai *eletty*, kontekstin mukaan.

Mallin termit on pidetty vakioina: *le Tout*, Kaikkeus; *le néant*, olemattomuus; *nullité*, sisällöttömyys, silloin kun se tarkoittaa sisällön puuttumista; lauseke *nullité du présent* on sen sijaan käännetty selittämällä (”mikään ei säily pelkästään siksi, että se on ollut olemassa”), koska se ei tarkoita sisällön puuttumista eikä nykyhetken arvottomuutta; *infinitude*, rajattomuus, joka ei ole matematiikan *äärettömyys* (Tutkielma, II); *fondement*, perusta; *exigence*, vaatimus; *unité*, ykseys (toiminnallisesta kokonaisuudesta puhuttaessa kokonaisuus); *unification*, yhdistyminen; *relier*, yhdistää; *finalité*, päämääräisyys, joka ei tässä tarkoita tietoista aikomusta. *Esprit* ja *Amour* kirjoitetaan isolla, Henki ja Rakkaus, koska ne nimeävät mallin periaatteita eivätkä tavallisia kykyjä tai tunteita. *Le mental* on ”mieli” Tutkielman II luvussa määritellyssä rajatussa merkityksessä. *Le Soi* ja *le moi* ovat Itse ja minä. *Recréation* on *uudelleenluominen*.

Les intelligences que nous construisons on suomennettu ilmauksella ”rakentamamme älykkäät järjestelmät”. Sana ”järjestelmät” ei tässä ratkaise kysymystä niiden mahdollisesta kokemuksesta.

Ranskan *conscience* voi tarkoittaa sekä koettua tietoisuutta että omaatuntoa, mutta tämä ei tarkoita, että jokaisessa käytössä olisi molemmat. Mallin määritelmissä *conscience* on *tietoisuus*, ilman että siihen tuodaan automaattisesti *omatunto*. Sana ”näkökulma” säilyttää merkityksen, jonka malli sille antaa (Tutkielma, III); missä ranska käyttää sanaa *perspective* tavallisessa merkityksessä, suomennos turvautuu muihin sanoihin.

Blaken nelisäe on suomennettu vapaasti, kuten ranskalaisessa painoksessa. Pascalin, Leibnizin, Bergsonin ja Bachelardin lainaukset on suomennettu ranskasta tätä painosta varten. Léon-Raoul ja Frank Hatemin teokset mainitaan ranskaksi. Kaikki hakasuluissa olevat suomenkieliset nimet lähdeluettelossa ovat työsuomennoksia, eivät viittauksia suomalaisiin painoksiin.